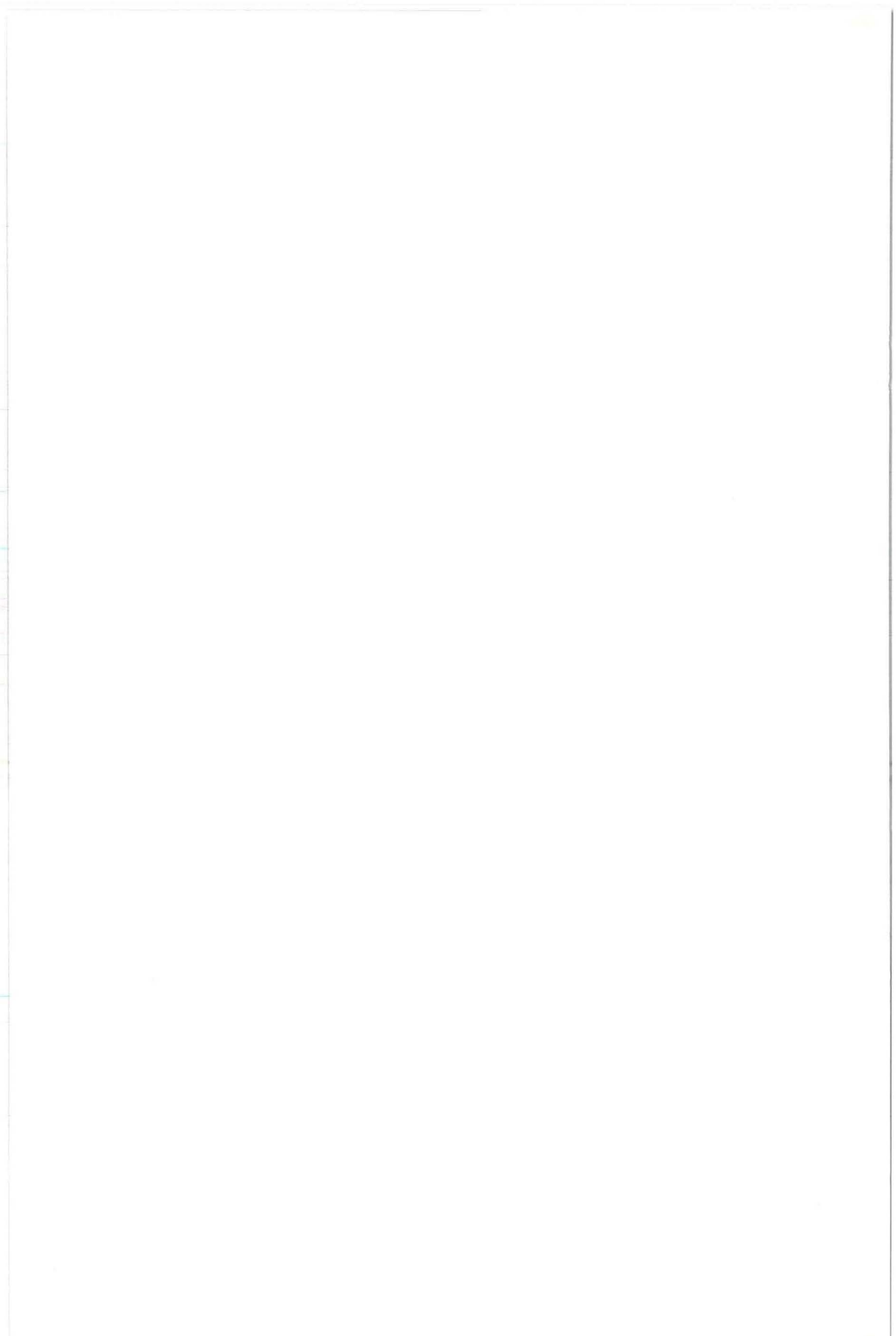

LA VEGETACIÓ DEL PUIG
SACARBASSA
(MONTSENY)

JOSEP M. PANAREDA CLOPÉS
JOSEP NUET BADIA

Les carenes i els cims més enlairats del Montseny contenen un dels paisatges vegetals més originals del massís. La raó és la seva situació altitudinal, entre els 1.600 i els 1.700 metres, en el límit entre els estatges montà i subalpí. Si el Montseny s'enlairés uns centenars de metres més, molt probablement l'estatge montà s'enlairaria, i l'estatge subalpí estaria més ben representat; alhora el límit entre ambdós estatges seria més clar i correspondria a factors climàtics regionals i no locals. Però el cim més alt, el turó de l'Home, és a 1.706,4 m, segons les dades dels darrers mapes, i entorn d'aquesta cota hi ha espais de carena ben representatius. El més extens és el sector entre les Agudes i el turó Gros, passant pel turó de l'Home. També està ben desenvolupada la carena culminant del Matagalls.

En aquest treball es presenta la vegetació d'un dels indrets més significatius de la carena que s'estén entre el turó de l'Home i les Agudes: el puig Sacarbassa (1.680 m). Aquest petit turó es localitza just al sud-oest de les Agudes, d'on el separa el coll de les Agudes. La direcció de la carena en aquest sector, de nord-est a sud-oest, fa que els vessants del puig Sacarbassa siguin ben contrastats, amb una clara exposició de solell, que s'obre entre el sud i l'est, i l'obaga, que mira entre el nord-oest i el nord. El relleu i la vegetació dels dos vessants són ben contrastats. Per aquesta raó, el paisatge vegetal del puig Sacarbassa ha estat sintetitzat en un perfil SE-NW, on s'ha representat les comunitats vegetals més significatives. La línia del perfil mostra els trets més significatius del relleu i del modelat.

EL PAISATGE VEGETAL DE LES CARENES CULMINANTS DEL MONTSENY

En les carenes pel damunt dels 1.600 metres s'han desenvolupat matollars i prats amb clares afinitats boreoalpines. Però no arriba a formar-se un paisatge subalpí en tota la seva plenitud i extensió.

La vegetació actual principal és un matollar dominat pel ginebró (*Juniperus communis* subsp. *nana*). El matollar de ginebró (associació *Genisto balansae-Arctostaphyletum uva-ursi*) és una comunitat compacta constituïda per arbustos baixos on predomina el ginebró. En els obacs el ginebró forma mates molt compactes i contínues. En els solells comparteix l'espai amb la bruguerola (*Calluna vulgaris*).

El ginebró té les branques ramificades i ajagudes per terra. Les mates

poden tenir 2 metres o més d'amplada. Sota seu creix una munió d'herbes i altres arbusts petits que hi troben protecció diversa: protecció del vent, ombra, humitat, una mica de sòl i protecció física per no ser trepitjats ni menjats pels herbívors domèstics o salvatges. La rigidesa de les branques del ginebró, amb fulles dures i punxoses, converteix les mates en un escut de protecció segura. Només el foc les destrueix, i així ho han fet sempre els pastors per garantir la renovació de l'herba per als seus ramats. Les cremes periòdiques feien que el matollar es mantingués sempre jove. Era un matollar estable, en relació directa amb les cremes i el pasturatge.

Però de fa unes quantes dècades les mates de ginebró no es cremen, de manera que s'han desenvolupat molt. Ara s'observen grans mates, algunes molt envellides, que ocupen extensos espais continus. És un ambient que feia segles que molt probablement no s'havia creat.

El matollar dens crea un nou ambient de protecció. Abans, amb la crema de les mates de ginebró es destruïen les altres plantes que havien germinat o brotat a sota. A més d'herbes i alguns arbusts, també sorgien algunes plàntules dels arbres propis de l'entorn, com el faig, el grèvol, la moixera, la moixera de guilla, el freixe de fulla gran, el teix i l'avet. El foc malmetia aquestes plàntules o les deixava sense la part aèria, i calia recomençar. Ara, amb la desaparició de les cremes, aquestes plàntules poden seguir creixent durant anys sota la protecció efectiva d'una mata de ginebró, fins fer-se grans.

Quan la plàntula esdevé un arbre, tot canvia. Els animals domèstics i salvatges ja no poden malmetre'l amb facilitat i continua creixent. Aleshores s'esdevé un dels fenòmens més característics de la successió ecològica. El ginebró que havia estat el protector de l'arbre fins que aquest esdevingués gran, ara es troba sota la seva ombra. I el ginebró no pot viure a l'ombra, i mor, després de molts esforços per subsistir aprofitant la llum que li arribava d'un cantó del nou arbre. Si els arbres que han sorgit de sota les mates dels ginebrons són propers, ben aviat uneixen les branques i formen un bosc continu. Els ginebrons i totes les plantes que els acompanyaven quan hi havia un matollar desapareixen en poc temps. El resultat és un bosc constituït per arbres, sota els quals hi ha els branquillons secs dels ginebrons, com els esquelets d'una comunitat que ja no existeix.

Aquesta successió ha estat observada en molts indrets, i és previsible que en poques dècades pràcticament tot el matollar de ginebró i les landes de bruguera esdevinguin progressivament boscos. El ginebró romandrà només en els indrets més inclinats i rocosos, on esdevindrà una mata aïllada, arrelada en les esquerdes de les roques. La resta del territori serà un bosc, bàsicament de faig.

Aquest fet planteja una qüestió clau en la conservació del paisatge vegetal de les carenes, cims i vessants culminants del Montseny. Si no s'intervé, de

manera progressiva i natural esdevindran fagedes, més o menys altes i pures, amb boscos mixtos en els indrets inclinats, sobre esqueis i tarteres. El matollar de ginebró amb totes les seves variants en relació amb l'exposició, pendent i situació topogràfica desapareixerà. Amb el ginebró reduiran la seva àrea de distribució al Montseny totes les plantes d'afinitat boreoalpina que l'acompanyen, i que constitueixen una de les característiques paisatgístiques i biològiques més significatives del massís.

Cal una reflexió sobre la dinàmica vegetal i la successió ecològica d'aquests indrets marginals, on moltes plantes es troben en l'extrem de la seva àrea de distribució general. Alhora cal plantejar-se quin tipus d'actuació cal dur a terme, en funció dels objectius i de com es vol que sigui el paisatge culminant del Montseny. Cal plantejar-se el tipus d'aprofitament forestal, si cal mantenir un mínim de pasturatge i si és convenient efectuar cremes controlades, almenys en alguns sectors.

Fins ara s'ha parlat dels matollars de ginebró, però en els vessants culminants del Montseny hi ha diverses comunitats herbàcies. A més, cal considerar les comunitats rupícoles de les roques. Matollars, prats i comunitats rupícoles formen un autèntic mosaic, en relació amb la topografia, els sòls i l'actuació humana. Sobre la conservació o el manteniment de les comunitats herbàcies es pot dir el mateix que s'ha exposat sobre els matollars.

Hi ha el prat d'ussona i lúzula d'espiga (associació *Luzulo spicatae-Festinetum gautieri*). És un prat dens i relliscós, propi dels vessants obacs sempre molt abruptes. Sovint es disposa en graderia. Aquest prat es reconeix pel color verd clar de les denses i fines tofes amb fulles punxants d'ussona.

El prat de festuca rogenca amb pota de gat (associació *Antennario dioicae-Festuetum commutatae*) es fa als vessants suaus i als replans, amb sòls una mica profunds i humits. És freqüent en els replans dels collets batuts pel vent.

I encara es localitzen d'altres formacions herbàcies, com les megafòrbies o herbassars alts i densos que es fan al peu dels cingles i esqueis orientats al nord, enmig de còrrecs abruptes i entre grans roquissers. En aquests ambients humits i ombrívols creixen la falguera mascle (*Dryopteris filix-mas*) i l'all victorial (*Allium victorialis*) (associació *Dryopterido-Allieto victorialis*). Altres herbes presents són el fajol alpí (*Polygonum alpinum*), el cerfull bord (*Anthriscus sylvestris*), la falguera femella (*Athyrium filix-femina*), la gerdera (*Rubus idaeus*), la lúzula silvática (*Luzula sylvatica*), la valeriana (*Valeriana officinalis*), la genciana groga (*Gentiana lutea*) i el marcòlic (*Lilium martagon*).

En els indrets molt degradats, sobre sòls prims o amb roca aflorant, s'estableixen diverses comunitats, en relació amb el grau de degradació i les característiques dels sòls. Sobre sòls una mica secs es fa un pradell dens, on dominen el serpol (*Thymus pulegioides*), la festuca ovina (*Festuca ovina*) i l'helianthem tomentós (*Helianthemum nummularium* subsp. *tomentosum*)

(associació *Helianthemo tomentosii-Festucetum ovinae*). Si el sòl és molt degradat i sec es constitueix un pradell amb aira (*Aira caryophyllaea*) i esclerant (*Scleranthus perennis*) (associació *Airo-Scleranthetum perennis*); s'hi troben diversos trèvols i moltes altres herbes, com la potentilla vernal (*Potentilla neumanniana*), la pedrenca de prat (*Plantago subulata* subsp. *holosteam*) i el serpol. Sobre sòls encara més degradats i gairebé sense sòl es fa la comunitat de crespínell rupestre (*Sedum rupestre*) i matafoc (*Sempervivum tectorum*) (associació *Sempervivo tectorum-Sedetum rupestris*); hi dominen plantes suculentas, que, plegades, no cobreixen tot el terra. Sobre roques nues, esqueis i cingles s'estableix la comunitat d'herba de Sant Segimon (*Saxifraga vayredana*), com a planta més significativa (associació *Saxifragetum vayredanae*); s'hi fan també alguns *Hieracium*, clavellines (*Dianthus hyssopifolius*, *Dianthus pyrenaicus* subsp. *attenuatus*), crespínells (*Sedum brevifolium*, *Sedum album*) i falgueres (*Asplenium septentrionale*, *Asplenium trichomanes*)

LA VEGETACIÓ DEL PUIG SACARBASA

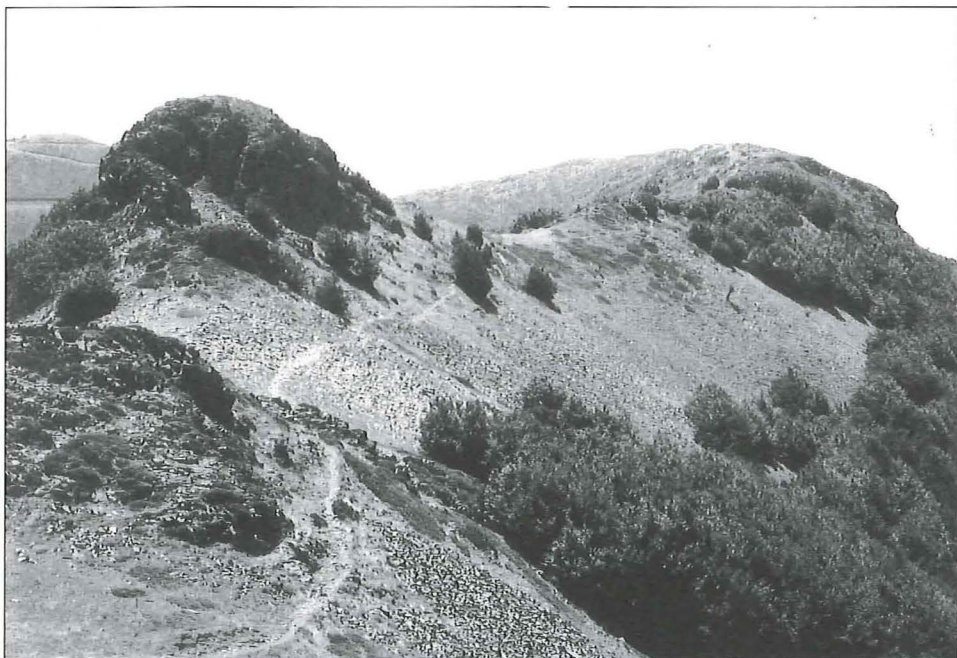
El paisatge vegetal del puig Sacarbassa és una mostra ben característica del paisatge vegetal de les carenes i els cims culminants del Montseny. La seva altitud (1.680 m) i la direcció de la carena, que dona vessants ben contrastats de solell i obac, converteixen aquest indret en un model per a la distribució de les comunitats vegetals.

Al solell hi ha una fageda més o menys densa que alterna amb clarianes. Algunes clarianes són esqueis, o afloraments rocosos amb sòls prims i superfícies sense sòl; s'hi han establert fragments de matollars de ginebró, amb pradells secs i comunitats rupícoles. D'altres són sectors d'antigues artigues que encara no han estat recolonitzades pel bosc; hi dominen els falguersars, en els quals durant la primavera floreixen gran quantitat de geòfits com el narcís (*Narcissus poeticus*), el segell de Salomó (*Polygonatum odoratum*) i l'albó de muntanya (*Asphodelus albus*).

La fageda densa no assoleix la carena, sinó que entre el límit superior del bosc i el cim hi ha tarteres i esqueis que alternen amb sectors de matollar de ginebró i diversos prats. A la part superior del vessant solell hi ha un mosaic de pradells secs i comunitats rupícoles, amb algunes mates de ginebró.

En general, és ben observable la progressió de la fageda en tot el vessant. Hi ha diversos peus de faigs enmig dels matollars, prats i tarteres, com també alguns de grèvol, blada i moixera.

A l'obaga el paisatge és molt contrastat, sobretot a causa de la presència d'una extensa tartera, travessada pel camí del turó de l'Home cap a les Agudes. A la part superior hi ha un esquei ben marcat amb mates de

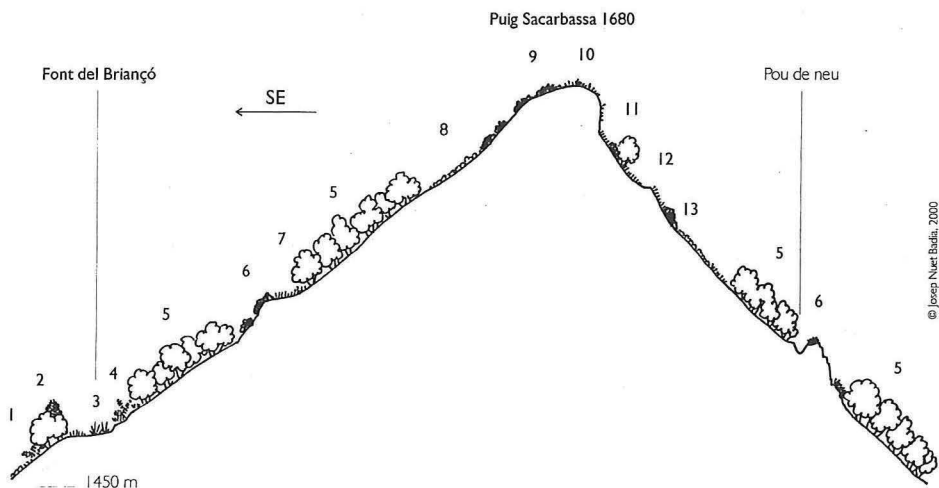
Vessant obac del puig Sacarbassa, vist des de les Agudes. S'observa clarament el cim del puig, l'extensa tartera amb prat d'ussona i la fageda que la va colonitzant. La fotografia es va fer el 31 de juliol del 1982.

ginebró i comunitats rupícoles. Al peu dels cingles i en la part superior de la tartera hi ha una bona extensió de prat d'ussona, amb algun peu de faig i alguna mata de ginebró. La tartera és força mòbil, a causa sobretot del trepig dels excursionistes. Enmig de la tartera hi ha tofes d'herba de Sant Segimon.

La part inferior de la tartera limita amb la fageda, i amb alguna clapa d'ussona. La colonització del faig a la tartera és evident si es compara el paisatge actual amb fotografies de fa unes dècades. A pocs metres del límit superior de la fageda hi ha el camí dels pous, el qual ressegueix tot un reguitzell de pous de neu, de diverses formes i mides. És l'indret del Montseny on hi ha més concentració de pous de neu.

Vessant avall la fageda és més o menys contínua, interrompuda per diversos esqueis i algunes tarteres. El fort pendent i el predomini de vessants rocosos fan que en molts indrets la fageda sigui esclarissada, o que els arbres prenguin formes molt tortuoses i ramificades. Amb el faig hi ha alguns peus d'avets, moixera, moixera de pastor i teix.

El perfil adjunt completa el detall de la distribució de la vegetació als vessants del puig Sacarbassa.

Perfil del paisatge vegetal del puig Sacarbassa. El perfil és transversal a la carena, i comprèn el sector des de la font del Briançó (vall de Santa Fe) fins a mig vessant en direcció a la part alta de la vall de la Tordera.

1. Tartera, colonitzada per molses, bardisses i falguersars.
2. Fageda amb avets.
3. Clariana de bosc amb jonqueres i prats humits, on hi ha la font del Briançó.
4. Matollars de brucs i ginebrons, amb falgueres i esbarzers.
5. Fageda densa.
6. Matollar de ginebró i vegetació rupícola sobre esqueis.
7. Prat en collets i petits replans sobre sòls més o menys profunds.
8. Tartera amb molses, esbarzers i falgueres.
9. Matollars de ginebró en els roquissers culminants.
10. Mosaic de ginebrons amb prats secs a la carena del puig Sacarbassa. Al vessant hi ha un petit cingle, amb vegetació rupícola (herba de Sant Segimon, crespínells).
11. Clapes de faig, matollar de ginebró i prat d'ussona en la tartera al peu del cingle, a l'obac del puig Sacarbassa.
12. Prat d'ussona enmig de la tartera, travessada pel camí del turó de l'Home a les Agudes.
13. Clapes de prat d'ussona i mates d'herba de Sant Segimon en l'extensa tartera, més o menys mòbil.

EPÍLEG

L'estudi del paisatge vegetal del puig Sacarbassa ha estat una bona ocasió per analitzar la dinàmica i l'evolució del paisatge culminant del Montseny. Es pot resumir en dues idees clau. Per una banda, en l'actualitat hi ha una extensió i un desenvolupament grans del matollar de ginebró, derivats de la forta disminució del pasturatge i de la prohibició d'efectuar cremes. Per l'altra, la fageda va colonitzant progressivament tots els vessants superiors del Montseny, fins assolir el cim. El resultat és que d'aquí a unes dècades el matollar de ginebró i altres comunitats vegetals arbustives i herbàcies amb afinitats boreoalpines hauran reduït molt la seva extensió, perquè les ocuparà la fageda.

Com ja s'ha indicat, cal plantejar-se quin tipus de paisatge es vol en aquest indret i quina ha de ser la gestió per tal d'assolir els objectius establerts.

Però cal prèviament efectuar un estudi sistemàtic del paisatge vegetal dels vessants culminants de tot el Montseny i detectar-ne l'evolució. Només un coneixement detallat permetrà definir correctament els objectius que es vol assolir i aplicar la gestió adequada.

BIBLIOGRAFIA

BOLÒS, O.; NUET, J. & PANAREDA, J.M. (1986). "Flora vascular del Montseny", en *El Patrimoni biològic del Montseny. Catàlegs de Flora i Fauna*, 1: 41-92. Diputació de Barcelona.

LLOBET, S. (1947). *El medio y la vida en el Montseny*. C.S.I.C. Barcelona. 518 pàg. + mapa.

PANAREDA, J.M. & NUET, J. (1984). "Notes sobre la bioclimatologia del turó de l'Home", en *Quaderns de la Selva*, 1: 43-54. (XXVIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Santa Coloma de Farners, 22-23 octubre 1983).

PANAREDA, J.M. (1991). *El Montseny*. Col. Descoberta, 2. Eumo Editorial. Vic. 175 pàg.